

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

з теми **ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ**

здобувачка вищої освіти
освітньої програми «Початкова
освіта»
спеціальності 013 Початкова освіта
заочної форми здобуття вищої освіти
Мороз Ірина Іванівна

Керівник: Ковальчук О. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри теорії та
методик початкової освіти

Рецензент: Горбатюк О. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та
менеджменту освіти

Кам'янець-Подільський, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ.....	6
1.1. Поняття «лідерство» у психолого-педагогічній науці.....	6
1.2. Лідерські якості у структурі особистості молодшого школяра.....	13
1.3. Потенціал театралізації у формуванні лідерських якостей.....	18
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ.....	26
2.1. Організація та методика дослідження.....	26
2.2. Розробка та реалізація програми формування лідерських якостей засобами театралізації.....	37
2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи.....	45
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ВСТУП

Нова українська школа ставить перед педагогами завдання не лише навчати академічним знанням, а й формувати соціально-емоційні компетентності учнів, серед яких особливо важливими є лідерські якості. Молодший шкільний вік є критичним періодом для розвитку навичок ініціативності, комунікації, відповідальності та здатності до співпраці. Використання засобів театралізації в освітньому процесі сприяє ефективному розвитку цих якостей, оскільки поєднує навчання з активною діяльністю, рольовими моделями та творчим самовираженням. Попередні дослідження показують, що театралізовані ігри допомагають дітям розвивати емоційний інтелект, комунікативні навички та здатність до лідерства, що робить тему дослідження актуальною для сучасної початкової освіти.

Феномен лідерства вивчався з різних наукових підходів, зокрема через дослідження особистісних детермінантів, визначення типів лідерів та стилів лідерства. Цей аспект активно розробляли як зарубіжні вчені — Р. Бейлз, Ц. Джибб, Л. Картер, Ф. Ніккербоккер, Р. Лорд, Р. Стогділл, Ф. Фідлер, Д. Філліпс та інші, так і українські дослідники — О. Василькова, Л. Карамушка, А. Мілош, С. Походенко та ін. У педагогічній науці проблема лідерства розглядалася у різних площинах: зокрема, досліджувався розвиток лідерських якостей у дітей (М. Вікуліна, І. Пєскова, О. Уманський), у здобувачів вищої освіти (З. Гапонюк, О. Зоріна, К. Ємелін, Л. Кайдалова, О. Кін, Л. Конишева, Н. Шафєєва, Л. Шигапова), а також у майбутніх менеджерів педагогічної сфери (В. Локшин, Т. Махіна, С. Новікова, О. Романовський, В. Саляхов, Н. Юртаєва, О. Яценко) та інших категорій.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання засобів театралізації для формування лідерських якостей у молодших школярів.

Об’єкт дослідження. Процес формування лідерських якостей у молодших школярів.

Предмет дослідження. Використання засобів театралізації для формування лідерських якостей у дітей молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження

1. Проаналізувати науково-методичну літературу щодо формування лідерських якостей.
2. Визначити рівень сформованості лідерських якостей у учнів молодшої школи на констатувальному етапі експерименту.
3. Розробити та реалізувати програму формування лідерських якостей засобами театралізації.
4. Проаналізувати вплив театралізації на розвиток ініціативності, комунікативних навичок, емоційної компетентності та готовності до лідерської діяльності.

Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження використовувалися комплексні **методи**: теоретичні методи: аналіз наукової літератури та педагогічного досвіду щодо розвитку лідерських якостей у молодших школярів; синтез і узагальнення даних для формулювання педагогічної програми розвитку лідерських якостей засобами театралізації. Емпіричні методи: спостереження за поведінкою учнів у групі під час виконання колективних завдань; анкетування учнів та вчителів для виявлення уявлень про лідерство та самооцінки лідерських навичок; методика «Лідер у мені» — оцінка ініціативності, організаторських умінь та вміння співпрацювати; методика «Незавершені речення» — визначення мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до ролі лідера. Констатувальний етап — діагностика початкового рівня лідерських якостей у третіх класах; Формувальний етап — реалізація програми розвитку лідерських якостей через театралізацію в експериментальній групі; Контрольний етап — повторна діагностика та порівняння результатів з контрольним класом.

Практичне значення результатів дослідження. Розроблена програма формування лідерських якостей засобами театралізації може використовуватися

вчителями початкових класів для інтеграції в освітній процес та позаурочну діяльність. Використання театралізованих вправ сприяє розвитку соціальних, комунікативних, емоційних і організаторських навичок учнів, що формує стійкий лідерський потенціал. Результати дослідження можуть бути застосовані для підготовки методичних рекомендацій та тренінгів для вчителів щодо розвитку лідерства та командної взаємодії у молодших школярів. Матеріали дослідження можуть бути використані при розробці інтегрованих уроків та проєктної діяльності в межах курсу «Я досліджую світ», що підвищує ефективність навчання через активне, практико-орієнтоване залучення дітей.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження висвітлено під час доповідей та виступів на науково-практичних конференціях та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2024-2025 н.р., 2025-2026 н.р.).

Публікації. Мороз І. Лідерські якості у структурі особистості молодшого школяра Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка : Видавець Ковальчук О.В., 2025. Вип. XXI. С. 151-156.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження нами були зроблені наступні висновки:

1. Аналіз науково-методичної літератури засвідчив, що формування лідерських якостей у дітей молодшого шкільного віку є комплексним педагогічним завданням, яке потребує інтеграції соціальних, комунікативних, емоційних та когнітивних складових. У вітчизняних та зарубіжних дослідженнях доведено, що лідерські компетенції формуються найефективніше через активні методи навчання, серед яких виділяють театралізовані вправи, рольові ігри, драматизації та інсценізації. Ці методи дозволяють поєднувати навчальний матеріал із практичною діяльністю, стимулюють самовираження, співпрацю та розвиток емоційного інтелекту, що підтверджує актуальність дослідження та необхідність розробки спеціальної програми для молодших школярів.

2. Дослідження показало, що більшість учнів початкової школи володіють лідерськими навичками частково. Високий рівень проявлений у 18% учнів, середній — у 51%, низький — у 31%. Аналіз конкретних компонентів лідерства засвідчив недостатній розвиток таких умінь, як ініціативність, організація роботи групи, вміння домовлятися та вирішувати конфлікти. Виявлено, що значна частина дітей уникає відповідальності та активно не втручається у суперечливі ситуації, що підкреслює потребу у цілеспрямованій педагогічній роботі над формуванням лідерського потенціалу.

3. На основі аналізу літератури та даних констатувального етапу була розроблена програма, що передбачає використання театралізованих вправ у навчальному процесі та позаурочних заходах. Програма включала ігри-драматизації, інсценізації, рольові та творчо-образні ігри, які забезпечували розвиток ініціативності, комунікативних навичок, емоційної компетентності та здатності брати на себе відповідальність. Під час реалізації програми учні працювали індивідуально, у парах та групах, а вчитель координував процес, створюючи умови для вільного самовираження та взаємодії.

4. Порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної групи засвідчив високу ефективність застосування театралізованих засобів у формуванні лідерських якостей. У експериментальній групі спостерігалось зростання частки учнів з високим рівнем лідерських якостей до 34% (порівняно з 18% на констатувальному етапі), одночасно зменшилася кількість учнів з низьким рівнем до 13%. У контрольній групі зміни були мінімальними: високий рівень – 21%, низький – 27%.

Методика «Лідер у мені» показала, що учні експериментальної групи активно брали на себе лідерські функції, пропонували ідеї, координували роботу групи та демонстрували емпатію, тоді як у контрольній групі зміни були несуттєвими.

Методика «Незавершені речення» виявила позитивну динаміку мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до лідерства в експериментальній групі: частка учнів, які прагнуть допомагати іншим, зросла з 38% до 42%, тих, хто хоче керувати – із 23% до 30%, а учнів, які уникають лідерських ролей, зменшилася з 39% до 28%. У контрольній групі показники залишилися майже без змін. Результати дослідження свідчать, що використання театралізованих засобів сприяє комплексному розвитку молодших школярів: формування ініціативності та відповідальності; розвиток комунікативних навичок, здатності до співпраці та взаємодії; підвищення емоційної компетентності та готовності до конструктивного вирішення конфліктів; розвиток критичного мислення, творчих здібностей та уяви; зростання самооцінки та впевненості учнів у власних можливостях.

Проведене дослідження підтвердило ефективність театралізованих засобів як інструменту формування лідерських якостей молодших школярів. Впровадження спеціально розробленої програми сприяє систематичному розвитку лідерських навичок, формуванню стійкої мотивації до лідерства, підвищенню соціальної активності та готовності до конструктивної взаємодії в групі. Отримані результати можуть бути використані в освітній практиці для

організації уроків, позакласних заходів, шкільних театральних студій та гуртків, а також для підготовки вчителів початкових класів до роботи з розвитком лідерського потенціалу учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Театр і гра. Вдома, у дитячому садку, в школі. Київ : Томірс, 2016. 291 с.
2. Басюк Н. Технологія соціально-емоційного навчання у розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів початкових класів та вихователів групи подовженого дня. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2024. №2 (30). С. 6-14. URL: [https://doi.org/10.31499/2307-4914.2\(30\).2024.313990](https://doi.org/10.31499/2307-4914.2(30).2024.313990) (дата звернення: 14.02.2025).
3. Будянський В. І. Шкільний театр : навчальний посібник. Суми : вид-во «Козацький вал», 2016. 184с.
4. Брилін Б. Театралізація української народної пісні як засіб музично-естетичного виховання молодших школярів. *Актуальні проблеми мистецької педагогіки*. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2020. Вип. 16. С. 48–52.
5. Вишковський І. О. Гра як метод активізації пізнавальної діяльності. *Психолог*. 2014. №21-22. С.100-114.
6. Відповідальність як найважливіша характеристика зростаючої особистості. *Інноватика у вихованні*. зб. наук. пр. Рівне : РДГУ, 2018. Вип. 2. С. 212–221.
7. Гільберг Т., Тарнавська С., Хитра З., Павич Н. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2021. 239 с.
8. Гільберт Т., Тарнавська С., Грубіян Л., Павич Н. Я досліджую світ : підруч. для 3 кл. закл. загал. середн. освіти : у 2 ч. Ч.1. Київ : Генеза, 2025. 163 с.
9. Гільберт Т., Тарнавська С., Грубіян Л., Павич Н. Я досліджую світ : підруч. для 3 кл. закл. загал. середн. освіти : у 2 ч. Ч.2. Київ : Генеза, 2025. 163 с.
10. Гудима Н. В., Ковальчук О. В., Мелекєсцева Н. В. Комунікація учасників освітнього процесу як один зі складників у створенні безпечного освітнього середовища в початкових класах. *Наукові записки*. Серія «Психолого-

педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2024. №1. С. 27-37.

11. Гладун Л. Емоційний інтелект та його формування в старшого дошкільника засобами театралізованої діяльності. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. Серія: Педагогіка. Психологія. 2023. Вип. 4. С. 12–18.

12. Дафт Л. Уроки лідерства. Київ : 2016. 480 с.

13. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyi-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 14.02.2025).

14. Десятник К. Методика формування лідерських якостей молодших школярів у позаурочній роботі. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Вип. 13. С. 78–83.

15. Дидактика лідерства. Сучасні погляди на формування лідерської компетентності здобувачів вищої освіти : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2021. 591 с.

16. Дужик Н. Соціально-емоційне навчання в системі сучасних педагогічних знань. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 27. Т 2. С. 186–192.

17. Єременко Л. В. Роль емоційного інтелекту у професійній компетентності керівника. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. Серія Психологічні науки. 2017. Вип.1, т. 2. С. 150—155.

18. Іванова І. В. Лідерство в культурі педагогічного менеджменту. Соціальні науки. 2023. № 2. С. 45–49. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/167> (дата звернення: 11.05.2025).

19. ЕдКемп Україна – веб-сайт. URL: <https://www.edcamp.ua/seelukraine/> (дата звернення: 01.06.2025).

20. Кошіль О., Спіріна Т. Особливості формування лідерських якостей у студентів в умовах фахового коледжу. *Humanitas*. 2023. №3. С. 47-52.

21. Кліщ Ю. Діяльнісний підхід у початковій школі як засіб формування життєвих компетентностей молодших школярів. *Актуальні питання сучасної освіти в Україні: виклики та перспективи*: збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених, м. Кам'янець-Подільський, 23-24 жовтня 2024 р. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. С. 2024.

22. Кліщ Ю., Ковальчук О. Лідерство у світлі психолого-педагогічної науки. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи*. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В. Вип. 11. 2024. С. 224–229.

23. Ковальчук О. Формування соціальної компетентності в учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал. 2021. №3(107). С. 404–413.

24. Ковальчук О., Гудима Н., Мелекесцева Н. Інноваційна технологія case study як засіб реалізації діяльнісного підходу у формуванні соціальної і комунікативної компетентностей здобувачів початкової освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки. Вип. 64. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2023. С. 94–103.

25. Кісіль З. Р. Феномен лідерства: соціально-психологічний вимір. *Габітус*. 2024. № 63. С. 132–135.

26. Лебідь Г. С. Формування соціально-громадянської компетентності в старших дошкільників засобами театралізованої діяльності. *Вересень: науково-методичний журнал*. 2024. № 4(2). С. 45–49.

27. Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа». Київ : Видавнича група «Шкільний світ», 2021. 312 с.

28. Нестуля О. О., Нестуля С. І., Кононец Н.В. Основи лідерства: електронний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава : ПУЕТ, 2018. 241 с.
29. Нечипоренко В. Використання методу проєктів для навчання та виховання сучасної компетентної особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. № 28. С. 256–260.
30. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 14.01.2025).
31. Пантюк Т., Миськів І. Лідерство в освіті як суспільно-педагогічна детермінанта. *Університети і лідерство*. 2015. № 1. С. 41–44.
32. Пшенична, І. Педагогічні стратегії розвитку лідерських компетентностей у здобувачів вищої освіти. *Український освітній журнал*. 2024. № 4. С. 112–118.
33. Петеліна А. В. Формування лідерських якостей у дітей молодшого шкільного віку : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 013 «Початкова освіта» / наук. керівник М. О. Желтова. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 82 с.
34. Радчук Г. Теорії лідерства в психології. *ЛЮГОС*. 2020. № 4. С. 45–48.
35. Радчук Г. Теорії лідерства в сучасному психологічному дискурсі. *Збірник наукових праць ТНПУ ім. В. Гнатюка*. Серія: Психологія. 2020. № 20. С. 123–130.
36. Романовський О. Г. Лідерські якості в професійній діяльності. Харків : НТУ «ХП», 2017. 143 с.
37. Савченко Л. Розвиток ціннісних аспектів педагогічного лідерства у закладах загальної середньої освіти засобами проєктної діяльності. *Український Педагогічний журнал*. 2023. Вип. 2. С. 156–161.
38. Слюсаренко О. О. Поняття «лідер» і «лідерство» в сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2016. Вип. 2 (39). С. 244–246.

39. Семенов А. А. Виховання лідерських якостей у молодших школярів засобами рухливих ігор : монографія. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 217 с.
40. Сергеева Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2015. 296 с.
41. Сойчук Р. Л. Формування лідерських якостей учнів початкової школи: погляд на проблему. *Pedagogy: Theory, Science and Practice : collective monograph*. New York, USA : Yunona Publishing, 2020. Р. 152-174.
42. Соціально-емоційне та етичне навчання. EdCampUkraine : веб-сайт. URL: <https://www.edcamp.ua/seelukraine/> (дата звернення: 13.02.2025).
43. Соціально-емоційне та етичне навчання: навчальна програма для початкової школи. Харків : Дім реклами, 2021. 339 с.
44. Сушик Н. Теоретичні основи формування лідерських якостей учнівської молоді. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2013. С. 110–115.
45. Ткаченко Л. І. Didactic Principles of Formation of Leadership Traits of Gifted Personality. *Education and Development of Gifted Personality*. 2023. № 4 (91). С. 76–82.
46. Товканець О. Лідерство у професійній діяльності педагога. *Вісник Львівського університету*. Серія педагогічна. 2021. Вип. 35. С. 193–200.
47. Федорова М. Обґрунтування педагогічних умов розвитку театралізованої діяльності у дошкільному віці. *Сучасна українська освіта: виклики, стратегії, технології* : збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції (Житомир, 2023 р.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. С. 112–116.
48. Формування лідерської компетентності в школі пошук технологій. / наук. ред. Л. В. Литвинюк. Полтава: ПОІППО, 2015. 141 с.
49. Черкес О. М. Театрально-ігрова діяльність у процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках «Я досліджую світ». *Педагогічний дискурс*. 2022. № 32. С. 160–164.

50. Шевчук Л. Управлінсько-лідерські здібності молодших школярів: сутність та специфіка. *Український педагогічний журнал*. 2016. №4. С. 18-23. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723190/1/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%A3%D0%9F%D0%96%202016.pdf> (дата звернення: 25.01.2025).

51. Шульга Л. М. Потенціал театралізованої гри у формуванні мистецько-творчої компетентності та всебічному розвитку дітей дошкільного віку. *Scientific Results. Pedagogical Sciences*. 2024. № 7. С. 55–60.

52. Шевчук Л. М. Management and leadership abilities of primary school students: subject matter and particular characteristics. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 8 грудня 2016 р.). Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 126–129.

53. Що таке програма соціально-емоційного та етичного навчання і як вона працює. Нова українська школа : веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-take-programa-sotsialno-emotsijnogo-taetychnogo-navchannya-i-yak-vona-pratsyuje/> (дата звернення: 13.02.2025).

54. Юрченко О. В. Структура соціальної компетентності молодшого школяра. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. №7. С. 224–233.

55. Ягупа І. Навчання через гру: Lego-технологія у навчальному процесі. Розв'язування проблемних запитань інтегрованих тем місяців з курсу «Я досліджую світ у 2-му класі». *Початкове навчання та виховання*. 2019. №22-24. С. 19–68.

56. Leadership Theories. URL: http://changingminds.org/disciplines/leadership/theories/leadership_theories.htm (дата звернення: 23.01.2025).

57. Northouse, P.G. Leadership: Theory and Practice. 7th ed. Los Angeles : Sage Publications, 2016.

58. Spillane J. P. Distributed leadership. Jossey-Bass. 2006. 144 p.

59. Yue Ch. Educational Administrators' Leadership Styles and Teachers' Organizational Commitment: Inputs for a Work Engagement Program Open Journal of Leadership. 2023. Vol. 12 No. 3, September. DOI: 10.4236/ojl.2023.123017

60. Zhang H., Ye M. A Literature Review of Self-Sacrificial Leadership. Psychology, 2016. № 7. P. 1205–1210.